

KNJIŽEVNA POROČILA

France Bevk: *Železna kača*. Roman. Gorica, 1932. Izdala in založila književna zadruga „Goriška Matica“. Natisnila Tipografia Consorziale v Trstu. Ovitek Julče Božič. 287 str.

Nov Bevkov roman. Zares nov, čeprav bi se človeku zdelo, da bo pisatelju po daljši vrsti povesti in romanov z Goriškega težko čarati pred občinstvo kdo ve kakšne novosti, ne da bi se docela prerodil, se potopil v čisto drugačne vrtince življenja in vzplaval iz njih z doslej še neobdelanim umetniškim plenom. Ob tem romanu ni mogoče govoriti o prerajanju, prej o poglobljanju in utrjanju že znanih pisateljskih lastnosti, ki tudi v delih, objavljenih zadnja leta pod kakšnim izmišljenim imenom, precej neskromno ovajajo očeta. To je lahko hvala in graja obenem. Hvala, ker si je dal umetnik v dolgi stvariteljski borbi tako svojski, neizbrisen in nezamenljiv obraz, da ga krinka izmišljenega imena komaj rahlo zasenči. Graja, ker bi tak obraz lahko pomenil mrtvo, negibno stalnost, spretno prilepljenost k ustaljenim oblikam in nedostatek razvojnih možnosti. Sodim, da stoje pri Bevku take ugotovitve v znamenju hvale. V tej knjigi njegova umetnost ne raste navzgor, v smislu čisto novih razkritij, razmahuje se v širjavo in v globino, družec znane prvine njegove umetnosti v prepričevalen, ubran kolektiv Baške doline ob obratu stoletja, ko se je skozi njo zvijugala nova železnica.

Dušeslovci, ki dajejo prednost notranjim vzgonom in zametajo zunanje, bi utegnili pisatelju oponesti, da bi njegov roman brez precej zunanjega motiva „železne kače“ razpadel in bi ga sploh ne bilo. Pravega epika tak ugovor malo vznemirja, ker ve, da se vse naše bitje sestavlja iz dveh plati, zunanje in notranje, in se vsako resnično dejanje najnaravneje razvija iz trenja med obema, iz njunega neprestanega prepletanja. Dokler se upoštevanje zunanjih vzgonov ne prevrže v samovoljno kopičenje raznih slučajnosti, ni samo dopustno, temveč nujno in umetniško plodno. To dokazuje tudi ta roman.

Po svojih osebah je delo zgrajeno nekako v piramido. V piramidnem vrhu — v zemljo uprti, večno skrbeči, železne kače in njenih dvomnih darov otepajoči se Ivaniš Skalar, trd hišni gospodar, neomejen vladar na svojem domu. Piramidni domovi in stranice — Ivaniševi najbližji, trije sinovi in tri domačice (Ivaniševa mati, žena, hči). Podnožje in podlaga piramide — domača gruda, ki ji železna kača temelje maje in ji povzroča bolesterne krče. Ob tej piramidi kot posredovalna zmes med njo in železno kačo — sosedje in delavci, krčmarji in točajke, palirji in inženirji, vsa gomazeča gmota domačinov in tujcev, prepletajoča se s svojimi nagnjenji in strastmi, z vriski in vzdih, z bedo in srečo. Veličastna, živo razgibana slika.

Zapletanje usod je neprisiljeno in organsko, često vzorno. Stranski dogodki niso zanemarjeni, a tudi ne razvlečeni. Ivaniš obvladuje ves roman in ga s svojo močno osebnostjo trdno veže v skladno celoto. Železna kača zahteva seveda nekaj človeških življenj, a razpatek in konec nista prekrvava — en raznesenec in en pohabljenec, še to ne v obliki božje ali človeške pravice, temveč kakor v „Vedomcu“ kot kazni, ki nujno vzklije iz krivcev samih.

Gorska pokrajina pod Poreznom in Črno prstjo je otipljivo živa. Nasprotje med njenimi skritimi čari in realističnimi, po svoje lepimi in grdimi motivi železniške gradnje dviga njeno lepoto in ceno. Slog se ne oddaljuje od Bevkove

vega impresionizma, ki človeka z navidezno naivnimi sredstvi omreži in očara. Prepaja ga narodna jedrovitost in izrazna slikovitost kratkih, a točnih rekel in primer, ki so ponekod kar klasične. („Besede so rasle iz pozabe ko dim iz oglarjeve kože“, str. 11.; „Pri delu je gnedel ko muha v močniku“, str. 19.; „Če sem tečna, saj ne bom večna“, str. 27.; „Potokarica je imela jezik ko sablja“, str. 31.; „Zemlje ni na pomežiška“, str. 36.; „Svoje je tiščal z vsemi kremplji“, str. 38.; „Fant je ustrelil kosa, si bo že znal pomagati“, str. 41.; „Ni vedel, ali je v bobu ali v grahu“, str. 41.; „Zdaj pa govori ko strgan dohtar“, str. 48.; „Vse življenje je nosila jezik čez ramo, vse je poloputala, a tiste dni je molčala ko trš v plotu“, str. 58.; „Hodil je po bregu nabit ko puška“, str. 73.; „Meni si dal moško besedo, ne nji, a jo držiš ko cajna vodo“, str. 75.; „Tako malo si me pričakoval ko toče o božiču, ne?“, str. 101.; „Delci sreče in gorja so se usipali na vso okolico ko iskre ob požaru“, str. 150.; „Če ima hudič mlade, nima samo enega“, str. 168.; „Ženska, ki vzame moža in grunt, pa mora biti iz drugačnega jekla“, str. 173.; „S palico bi ga muhnil in bi ga!“ str. 185. i. dr.)

Ob tem romanu se človek včasih strese ob slikah, ki nazorno kažejo škodljivost kulturnih ali boljše lažikulturnih mamil za naše ljudstvo. Nehote se spomni prirodnih narodov, ki propadajo od žganih vod in drugih kulturnih strupov. Saj nima roman niti sledu kakšne take tedence, vendar zaplamti kar samo iz njega vprašanje: Ali naj ljudstvo zaplankamo pred svetom in njegovimi pridobitvami, ker mu često prinašajo več škode nego koristi? Seveda ne, stokrat ne! Le sem s pridobitvami! Čim več jih je, tem bolje. Le nudile naj bi se ljudstvu tako, da se kljub neizogibnim žrtvam očuva kvara in si prisvoji predvsem to, kar ga osvežuje in krepi.

Carducci je večni satan, poosebljen za našo dobo v parnem stroju in železnici, je našel prav zdaj, ko ga novejši, močnejši satani začenjajo nadkriljevati ter pehati v krizo in polagoma morda v pozabo, v Bevku oblikovalca in sodnika. „Železna kača“ utrjuje pisatelju ime dobrega romanopisca. Julče Božič je na ovitku alegorično predložil satanov smeh nad razkrajajočimi prvinami, ki spremljajo železno kačo po naših tleh.

Andrej Budal.

Fran Ramovš: Dialektološka karta slovenskega jezika. Založila rektorat univerze kralja Aleksandra I. in J. Blasnika nasl., univerzitetna tiskarna v Ljubljani. 1931. Str. 72 + I karta. Cena 150 Din.

Pisateljevemu leta in leta trajajočemu marljivemu in vestnemu zbiranju, klasificiranju in razlaganju jezikovnih pojavov slovenskega jezika, zlasti pojavov žive ljudske govorice in pa založnikoma rektoratu univerze kralja Aleksandra I. in Blasnikovi tiskarni smo dolžni hvalo, da smo slednjič dobili dialektološko karto slovenskega jezika, ki so jo gotovo z veseljem pozdravili vsi slavisti, ker je pojasnila problem, ki so ga že večkrat poskusili rešiti drugi, a se jim to ni moglo posrečiti, ker so jim bili slovenski dialekti vse premalo znani.

Za dialektološko karto, ki je zamašila občutno vrzel v slavistični literaturi, je moral pisatelj izvršiti ogromno pripravljalno delo: preštudirati vse starejše slovenske tekste in zbrati potrebno gradivo iz vseh živih govorov na slovenskem ozemlju. To moramo posebej poudariti, ker nam pojasnjuje, zakaj doslej klasifikacija slovenskih narečij ni mogla uspeti, drugič pa zato, ker daje to dejstvo dialektološki karti slovenskega jezika posebno vrednost in pomembnost.